
EL PENSAMENT DE KARL R. POPPER

PRIMER PREMI INTERNACIONAL DE CATALUNYA

Joan Garcia Font

Es poden establir les proposicions científiques amb plena certesa? Popper ho nega. Però no sembla pas que apliqui aquest criteri quan estudia els sistemes socials.

L'eix que manté al seu entorn tota la construcció popperiana expressa una polaritat constant: ens referim a la relació tancat/obert. Karl Raimund Popper ens assenyala que hi ha societats tancades i societats obertes, sistemes de pensament tancats i sistemes de pensament oberts. Popper veu en les posicions d'obertura una condició superior a aquelles de caràcter clos, ja que aquestes darreres queden invariablement relacionades amb la immobilitat, la creença indiscutida, el dogmatisme, la intransigència, l'autoritarisme, el totalitarisme...

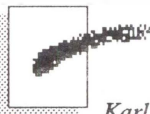
Allò que caracteritza d'una manera més significativa un sistema obert és el sentit fonamental de no haver assolit una situació estable, permanent, definitiva. Un sistema obert, per definició, és potencialment modificable, superable, falsible, falsable... Al *Diccionari de la Llengua Catalana*, editat per Enciclopèdia Catalana, i en la tercera acceptió del mot "falsar" trobem aquesta definició: "Provar la no-adequació a la realitat d'una proposició, la falsedat d'una tesi, etc. (contraposat a verificar)."

FALSISME I FAL.LIBILISME

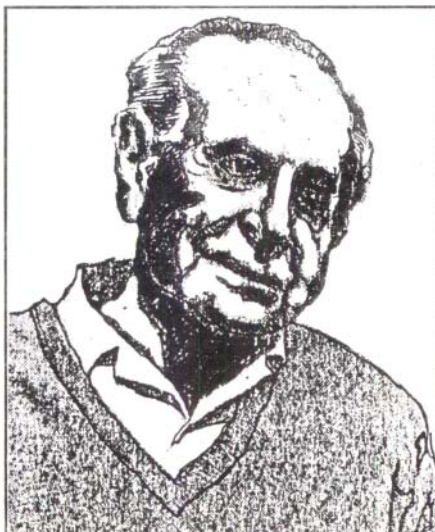
"Falsejar" serà alterar una cosa tornant-la falsa; en canvi, "falsar" suposa una activitat lligada al fet mateix d'anàlitzar una proposició, associada a l'acceptació de la possibilitat que sigui invalidada.

Per designar una posició episte-

mològica fins a cert punt similar, s'havia usat el terme "fal.libilisme". Amb aquest vocable es designa un dels aspectes de la filosofia del coneixement de Charles Saunders Peirce (1839-1914), aquell filòsof nord-americà que va acceptar les paraules d'un dels seus crítics -que va dir que Peirce no estava mai segur de les pròpies conclusions- com a expressió justa del que ell considerava el principi epistemològic bàsic: la veritat sempre és provisional. Dit amb altres paraules:

Karl Raimund Popper va néixer a Viena el 1902 en el si d'una família jueva convertida al protestantisme; el seu pare va ser mestre d'una lògia francmaçònica.

en tota proposició cal tenir en compte el coeficient de probabilitat. El falsisme popperia sembla una clara derivació del punt de vista de Peirce. Popper veu en el falsisme una dinàmica de renovació i revisió pel sol fet d'expressar el caràcter provisorio de qualsevol enunciat científic.

L'evolucionisme darwinia va ser - junt amb el mètode d'assaig i error- un dels motius més aparents d'inspiració de la recerca de Popper. La idea que la naturalesa selecciona els éssers més aptes, aquells que s'adapten més bé al medi i que poden sobreviure malgrat les contingències que puguin haver-hi, constitueix el patró mental que configura les idees del falsisme popperia: les hipòtesis i criteris científics equivalen als éssers que s'han d'adaptar i canviar d'acord amb determinades exigències ambientals, de tal manera que es produeixen transformacions i eliminacions per mantenir les concepcions més aptes.

Certes paraules de Darwin, per qui Popper ha sentit una gran admiració, es van convertir per aquest últim en lema orientador de les seves recerques sobre la filosofia de la ciència: "Sempre he tingut una cura especial a mantenir la ment lliure de prejudicis i a rebutjar qualsevol hipòtesi tan aviat com els fets l'han desmentida, per més consagrada que estigués."

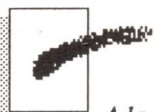
El falsisme de Popper se'ns presenta en certes ocasions com una mena de condició externa de les proposicions científiques: el simple fet de sotmetre-les a l'anàlisi i comprovació per part

d'altres (l'intersubjectivisme com a característica del fet científic), cosa que no passa de ser una recomanació acceptada i practicada en els ambients científics quasi des de sempre. Això no sembla una aportació gaire excepcional. Ara bé, quan es concep la proposició científica, en el fet mateix del seu enunciat, com a una cosa que enclou, en la seva mateixa condició interna, una limitació essencial, uns elements potencialment rebutjables, la perspectiva sembla més profunda encara que no sigui pas del tot original. Ja se sap que resulta difícil ser original en les coses fonamentals.

Malgrat totes les matisacions que s'hi vulguin fer, s'ha de tenir en compte el fal·libilisme de Peirce com un precedent no gens menyspreable de les concepcions popperianes sobre els enunciats científics. Tanmateix no es pot desconèixer el mèrit de Popper d'insistir enèrgicament respecte a la funció crítica, desmantelladora, de la investigació científica, anant a l'encontre d'aquelles concepcions que s'acomentaven de veure en la ciència un procés de consecucions i troballes.

ASSAIG I ERROR

Diu Popper en l'obra *Misèria de l'historicisme*: "Solament aprenem per assaig i error, i necessitem la crítica dels altres per tal d'adonar-nos dels nostres errors." El parentiu d'aquest criteri amb els mètodes d'assaig i error, que, segons Lewis Morgan (1818-1881) i Edouard Thorndike (1874-1949), deter-

A la dreta Charles Saunders Peirce (1834-1914), pensador nord-americà. Va considerar que el coneixement era provisional i estava caracteritzat per un coeficient de probabilitat. Popper va acceptar com a guia del seu pensament les aportacions del darwinisme. Aquesta caricatura de l'època en què Darwin va exposar les seves idees, presenta un "antecessor" del gènere humà entristit pel paper que fa el seu "descendent".

minen l'adquisició de l'experiència, és ben patent. Segons Popper, els descobriments científics responen a una lògica que es pot relacionar fàcilment amb els mètodes esmentats:

1r. Etapa d'assaig en què s'elaboren les hipòtesis, les conjectures i teories amb vista a l'orientació de les investigacions.

2n. Etapa d'assaig i error en què el científic renuncia a les certituds inicials i ell mateix critica les seves idees o bé accepta que la comunitat científica ho faci, cosa que sotmet les conjectures a l'anomenada condició de "intersubjectivitat", una forma de referir-se al que habitualment s'anomena "objectivitat" o deslliurament dels criteris particulars i subjectius. La intersubjectivitat s'entén com a coincidència de les observacions portades a terme per diferents científics en relació amb determinats fets i amb els enunciats corresponents.

L'única garantia de validesa científica és l'autocorrecció o bé l'heterocorrecció. Més que aconseguir, cal revisar. Aquesta idea ha guanyat carta de naturalesa en les actituds més avantguardistes de la metodologia científica contemporània. Significa rebutjar clarament les pretensions a assolir una validesa absoluta en les proposicions científiques.

Morris Cohen va destacar a *Studies in Philosophy and Science* (1949) la incertitud en els enunciats de les proposicions científiques: "Podem concebre la ciència com un sistema autocorrectiu (...) Si pot progressar i desenvolupar-se és perquè cap de les seves proposicions no és en ella mateixa absolutament certa,

i, d'aquesta manera, el procés de correcció pot actuar sempre a la recerca de proves més adequades.”

M. Black en l'obra *Problems of Analysis* (1954) ens ofereix un punt de vista anàleg: “Els veritables principis del mètode científic han de ser considerats com a una cosa provisional i subjecta a correccions ulteriors.” Karl R. Popper a *The Logic of Scientific Discovery* (1934-1959) assenyala que cal anar a la recerca d'allò que fa palesa la falsedat de les proposicions científiques: “El mètode d'investigació que apliquem no s'encamina a defensar les nostres anticipacions per demostrar que tenim raó; ben al contrari: mira de destruir-les. Usant de tots els estris de l'arsenal lògic, matemàtic i tècnic, intentem provar que aquestes anticipacions són falses.”

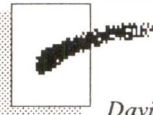
Popper proclama la necessitat d'abandonar el vell ideal d'*episteme*, entès com a coneixement plenament assolit, garantit i perfectament demostrable, perquè no passa de ser un ídol. “Les exigències de l'objectivitat científica ens han de dur a considerar que tota asserció científica no passa de ser una temptativa.”

LA LLEI CIENTÍFICA COM A CONJECTURA

Des de Hume s'ha plantejat el problema relatiu al fonament i validesa de les lleis establertes a partir de l'observació dels fets particulars. La qüestió és aquesta: ¿com és possible, a partir de la suma de fets particulars, descobrir una llei universal? O bé plantejant-ho des d'un altre punt de referència: ¿com s'explica que uns determinats fets contingents permetin establir principis necessaris? Ens estem referint, de fet, al fonament de la inducció.

Arribat en aquests plantejaments, Popper rebutja les explicacions de Hume que es basaven en l'habitud d'unes impressions constants que donaven lloc a la creença de regularitats constants, i ens invita a considerar les coses des d'una perspectiva netament lògica que deixi de banda les interpretacions de caire psicologista (associacions d'impressions, creences, etc.)

Popper ens assegura en l'article *El coneixement com a conjectura: la meva*

David Hume, filòsof escocès, precursor del positivisme del segle XIX i del neopositivisme i de la filosofia analítica actuals.

solució al problema de la inducció -que posteriorment va ser inclòs en la compilació titulada *Objective Knowledge* (1972)- que la manera de veure-hi clar en el procés inductiu, que permet passar de les proposicions particulars als enunciats universals, es redueix a “considerar totes les lleis i teories com a hipòtesis o conjectures, és a dir, com a suposicions”. Això queda lligat amb la idea del falsisme, que

Popper converteix en caràcter definidor del coneixement científic.

L'EPISTEMOLOGIA FALSISTA

Popper recerca un criteri de delimitació que permeti diferenciar el coneixement científic d'allò que no ho és, però que en determinades circumstàncies pot ser presentat com a tal.

Què és el que atorga a un coneixement la condició per considerar-lo científic?... El Premi Internacional de Catalunya ens dirà que el caràcter que atribueix la condició científica a una proposició és justament la possibilitat d'invalidar-la, de falsar-la, o sigui, la possibilitat que uns nous coneixements basats en noves experiències la refutin.

L'epistemologia falsista, segons assegura Popper, ens posa a cobert de les desviacions del dogmatisme, és a dir, de l'actitud que solament persegueix la confirmació de les proposicions establertes i rebutja tot allò que pot arribar a invalidar-les. Popper veu en el

marxisme i en la psicoanàlisi els exemples d'allò que anomena “sistemes tancats”, entestats bàsicament en

la recerca de confirmacions dels criteris propis.

El Premi Internacional de Catalunya rebutja el positivisme, que proclama la necessitat de construir l'edifici científic mitjançant induccions basades en fets empírics. Popper ens dirà que no es pot aconseguir mai una verificació total per més fets que s'abastin. Aquest no és l'objectiu de les tasques científiques; al contrari, "l'impuls biològic" de la ciència vol "desestabilitzar" els seus propis èxits.

LES "TEORIES" DEL CUBELL I DEL REFLECTOR

Assenyala Popper que tot un conjunt de concepcions sobre la teoria de la ciència es poden incloure en el que ell anomena "teoria del cubell"-tot i aquesta denominació, de fet es tracta d'un simple símil. En aquest cas es considera que el coneixement brolla dels sentits i que el subjete el rep com si fos una mena de receptacle. Dins d'aquests punts de vista, s'hi pot distingir:

1r. L'empirisme ingenu que creu que el coneixement es redueix a una acumulació de percepcions.

2n. Un empirisme més elaborat que admet, alhora, una configuració, ordenació o classificació de les dades rebudes de l'experiència. Aquest seria el cas de Kant.

Oposada a la "teoria del cubell", Popper proposa la "teoria del reflector". Segons aquesta, les observacions que tenen un important component d'expectativa són secundàries en relació amb les hipòtesis que les dirigeixen inicialment. Malgrat tot, les observacions compleixen un paper molt important com a contrastacions a què s'ha de sotmetre una hipòtesi durant l'examen crític d'aquesta.

Popper, com Kant, parteix d'un apriorisme, però el Premi Internacional de Catalunya el concep dins d'un marc genètic. Considera el procés del coneixement com una mena d'expectativa biològica que explica els processos d'aprenentatge més elementals i que constitueix el fonament dels aspectes més desenvolupats del coneixement. Aquesta mena de "reflexions biològiques" constitueixen la base de l'epistemologia popperiana; és per això

que es permet fins i tot relacionar l'ameba amb Einstein en el procés d'expectatives per aconseguir els coneixements.

EL RACIONALISME CRÍTIC DE POPPER

Quan Popper parla de racionalisme es refereix a l'actitud que tendeix a resoldre els problemes mitjançant la raó, és a dir, gràcies a una pensa clara i a l'experiència. Bàsicament consisteix a admetre que un pot estar equivocat i que un altre pot tenir raó i que amb un cert esforç totes dues posicions es poden associar per arribar a la veritat. Ara bé, en aquesta mena de consideracions s'admet la possibilitat d'arribar a la veritat, talment com si tot es reduís a la concurrència de diferents criteris i això garanteix un resultat segur, cosa que caldria demostrar. És clar que es pot coincidir perfectament en una o més proposicions errònies.

Popper trasllada aquest criteri de

■ "L'impuls biològic" de la ciència vol "desestabilitzar" els seus propis èxits.

concurrència al món social i polític i admet que l'aplicació del racionalisme crític a la solució de problemes concrets ofereix excel·lents garanties per aconseguir bons resultats. El Premi Internacional de Catalunya es declara racionalista convençut i adopta una actitud força optimista pel que fa als resultats socials del mètode que proposa. Les seves conviccions, en aquest camp com a d'altres, marginen les dificultats que poden sorgir. L'optimisme racionalista de Popper fa que no es preguntin per què aquest mètode tan fàcil

d'explicar i d'aplicar ha donat uns resultats tan problemàtics a la societat urbanoindustrial.

Popper, rebutjant i combatent les tendències irracionalistes, que no falten en el nostre temps, per exaltar el racionalisme crític, no s'escapa dels impulsos irracionals. Ell mateix és conscient d'aquesta actitud: "El racionalisme crític (...) reconeix el fet que l'actitud racionalista fonamental es basa en una decisió irracional o en la fe en la raó."

Una cosa de què Popper no és gaire conscient, és dels factors emocionals que emmascaren el seu racionalisme i que es manifesten en expressions valoratives que sovint adquireixen tonalitats d'insult de mercat. No es controla gaire parlant de Plató o bé de Hegel o bé quan ens diu que el "historisme" -l'estudi dels fets des d'un marc històric- és un "mètode barat".

Les digressions crítiques referides a Whitehead i a Toynbee manifesten aquesta mena de consideracions emocionals, que no falten en l'obra de Popper.

L'ENGINYERIA SOCIAL GRADUAL

És ben cert que la raó lliurada a ella mateixa pot elaborar utopies perilloses. La temptació de servir-se'n per instaurar règims de caràcter totalitari, Popper no deixa de tenir-la en compte ni un sol moment. Veu en Plató la imatge prototípica del racionalisme utòpic i l'Acadèmia platònica se li apareix com una mena de seminari de petits tirans.

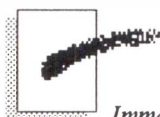
Popper oposa al racionalisme utòpic, generador d'una enginyeria social de caràcter totalitari, un racionalisme crític que ha de donar lloc a una enginyeria social de tipus gradual. Aquesta no pretén assolir objectius llunyans que exigeixin o justifiquin mitjans d'opressió i sacrifici, sinó posar remei als mals presents, que són ben perceptibles i que tenen una solució factible. Ens diu Popper que la gent coneix molt bé els inconvenients socials que pateix i que haurien de convertir-se en objectius pròxims i primordials dels governs per tal de superar-los: problemes de caràcter social, de tipus sanitari, de seguretat, de justícia,

d'ensenyament... Popper posa, com a exemple del seu racionalisme crític aplicat a l'enginyeria social gradual, el fet de construir una màquina. En aquest cas no es passa immediatament del pla traçat a la fabricació en sèrie. Ben al contrari, el projecte dóna lloc a un prototip amb què s'haurà d'experimentar fins comprovar les limitacions i inconvenients que pot presentar, per tal de fer-hi les rectificacions oportunes. S'assajarà un i altre cop fins aconseguir un grau prou raonable de seguretat.

SOCIETAT OBERTA I SOCIETAT TANCADA

Popper, de família jueva, va fugir de l'Àustria que vivia l'amenaça de l'*Anschluss*. Des d'aquell moment, els seus interessos inicials per la lògica de la ciència es dirigeixen cap a la investigació socio-històrica. Vol contribuir a la lluita contra el totalitarisme... des de Nova Zelanda. És per això que comença una obra ambiciosa: *La societat oberta i els seus enemics* (1945). En les pàgines d'aquesta aportació voluminosa de caire històrico-filosòfic, amb profusió de notes feixugues, Popper ens descriu dos tipus de societats: d'una banda, la societat tancada en ella mateixa, lligada a les tradicions tribals, enemiga dels canvis, autoritarista; i de l'altra banda, la societat oberta, innovadora, crítica i de tendència democràtico-liberal.

Popper emprèn la crítica del que ell anomena "historicisme", és a dir, el conjunt de concepcions que pretenen descobrir unes lleis, en l'àmbit de les societats, que funcionen com les que hi ha en el món físic. Aquestes preteses normes, que expliquen i descobreixen les pautes del procés històric -tal i com es podria fer amb les lleis físiques-, provoquen la temptació d'utilitzar-les per dirigir els esdeveniments d'acord amb determinats interessos. És per això que els historicistes, segons Popper, tendeixen a ignorar la contingència essencial del fet històric, i també la llibertat que qualifica l'acció humana. Cal assenyalar que Popper acostuma a

Immanuel Kant. Per aquest filòsof alemany, el subjecte assimila les dades de la sensació per mitjà d'unes intuïcions pures d'espai i de temps i d'unes categories de l'enteniment.

usar una terminologia especial, *sui generis*, i que més d'un cop utilitza certs termes, com ara el d'historicisme, donant-los un significat que no sempre es correspon amb el que s'ha establert comunament. Així quan parla d'historicisme no es refereix a la interpretació dels fets a partir d'unes circumstàncies o determinacions històriques -per designar aquesta actitud Popper ha encunyat l'expressió "historisme"-, sinó que assenyala aquelles doctrines que conceben el procés històric regit necessàriament per unes lleis previsibles i fins i tot manipulables.

És ben cert que Popper no és un historicista. Ens arribarà a dir que els estudis històrics no assoleixen "significació". Potser és per això que el seu estudi de Plató, posem per cas, a qui

dedica una bona part de l'obra *La societat oberta i els seus enemics*, no té gaire en compte la mentalitat d'aquell temps que, d'alguna manera, determina les concepcions del pensador atenenc. És per això que un expositor de l'obra de Popper ha pogut dir que aquest autor "fa de Plató un contemporani". A més d'això, Popper converteix Sòcrates en pare del racionalisme crític i negligeix molts aspectes problemàtics d'aquest personatge.

El motiu d'aquesta propensió de Popper a estudiar amb ulleres noves fenòmens antics pot ser el caràcter controvertista d'aquest autor que analitza les teories polítiques de Plató des de les experiències punyents de les manifestacions totalitaristes que van donar lloc a la Segona Guerra Mundial. Popper vol combatre les desviacions de l'historicisme fent història del pensament... si bé el Premi Internacional de Catalunya sembla pagar tribut a allò que sempre ha considerat una característica important en la interpretació dels fenòmens: partir d'una teoria prèvia.

PLATÓ, PARE DE TOTS ELS TOTALITARISMES

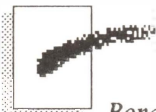
Ja hem assenyalat que bona part de l'obra *La societat oberta i els seus enemics* es dedica a fer la crítica de Plató, presentat com a inspirador de tots els totalitarismes que hi ha hagut des que el món és món. Popper se centra primordialment en *La República*, obra on tot queda subordinat al poder i arbitri d'un filòsof-sobirà que tendeix a adaptar la realitat al món ideal amb un autoritarisme clar i una exclusió total del que podríem anomenar els drets de la gent.

Segons Plató, l'Estat té una funció primordialment educativa i ha de tutelar absolutament i constantment els ciutadans. Contra el que assenyalen certs autors -com ara Sabin, en la seva *Història de la Teoria Política*- Popper ens diu que *La República* de Plató és menys antidemocràtica que *Les Lleis*. Sembla més aviat que aquesta obra és una revisió de les anteriors posicions més

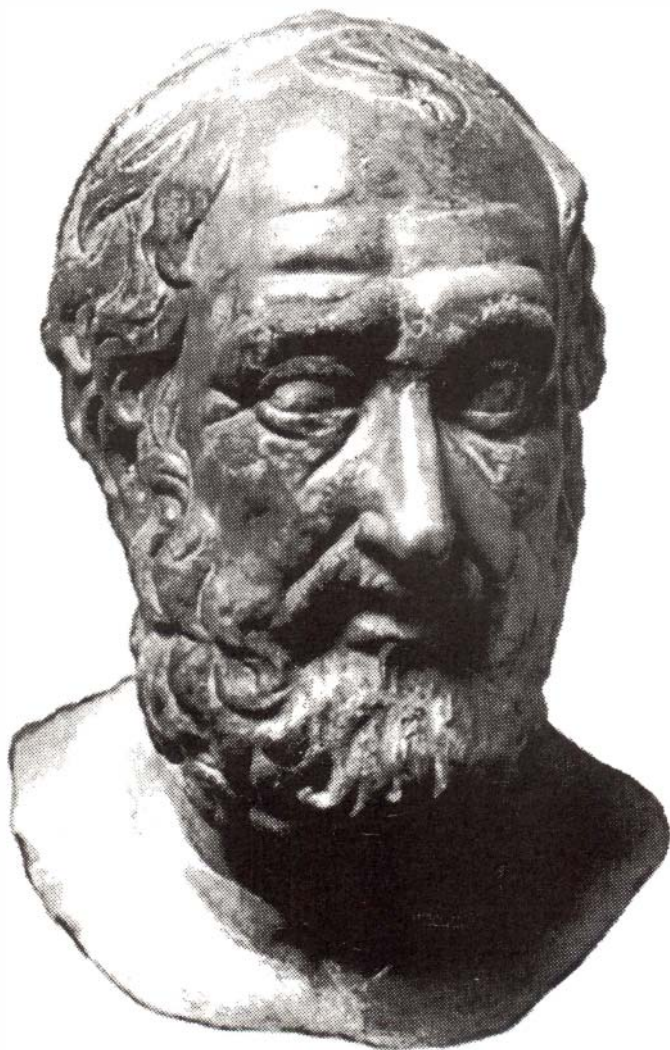
exagerades; és per això que Sabin ens parla d'una "readmissió del dret" en les últimes especulacions polítiques del filòsof atenenc. El fet que Popper ens presenti de manera gairebé exclusiva el Plató de *La República* s'explica per la seva tendència polèmica predominant. Vol veure en Plató el gran apòlogista de la societat tancada.

De tota manera, s'ha de tenir en compte que Plató no és autor d'un sol diàleg. Convé seguir-ne i analitzar-ne la trajectòria. No es pot ignorar, encara que sovint s'ometi, que fins i tot en alguns diàlegs (*Sofista*, *Parmènides*) va arribar a criticar la seva teoria de les idees... En conjunt, l'obra platònica sembla un intent ambiciós de pensar-ho tot, una mena d'inventari dialogat de totes les possibilitats interpretatives que es presentaven en l'ambient intel·lectual de l'Atenes del seu temps.

Popper es cobreix les espatlles de les crítiques que aquesta interpretació de Plató pot provocar, rebutjant les possibles objeccions d'uns "misteriosos" platònics que sap per endavant que no acceptaran els seus punts de vista ("Els platònics diran (...)", "Els platònics replicaran (...)"). Ara bé, no cal ser platònic per fer una crítica de les idees de Popper sobre Plató).

Bona part de l'obra de Popper titulada *La societat oberta i els seus enemics constitueix una crítica aferrissada de l'ideari platònic. Bust de Plató en marbre que es troba a la Galleria Uffizi de Florència.*

L'anàlisi popperiana del filòsof atenenc sembla massa assaonada de passió democràtico-liberal perquè pugui valorar-lo dins d'una perspectiva històrica escaient.

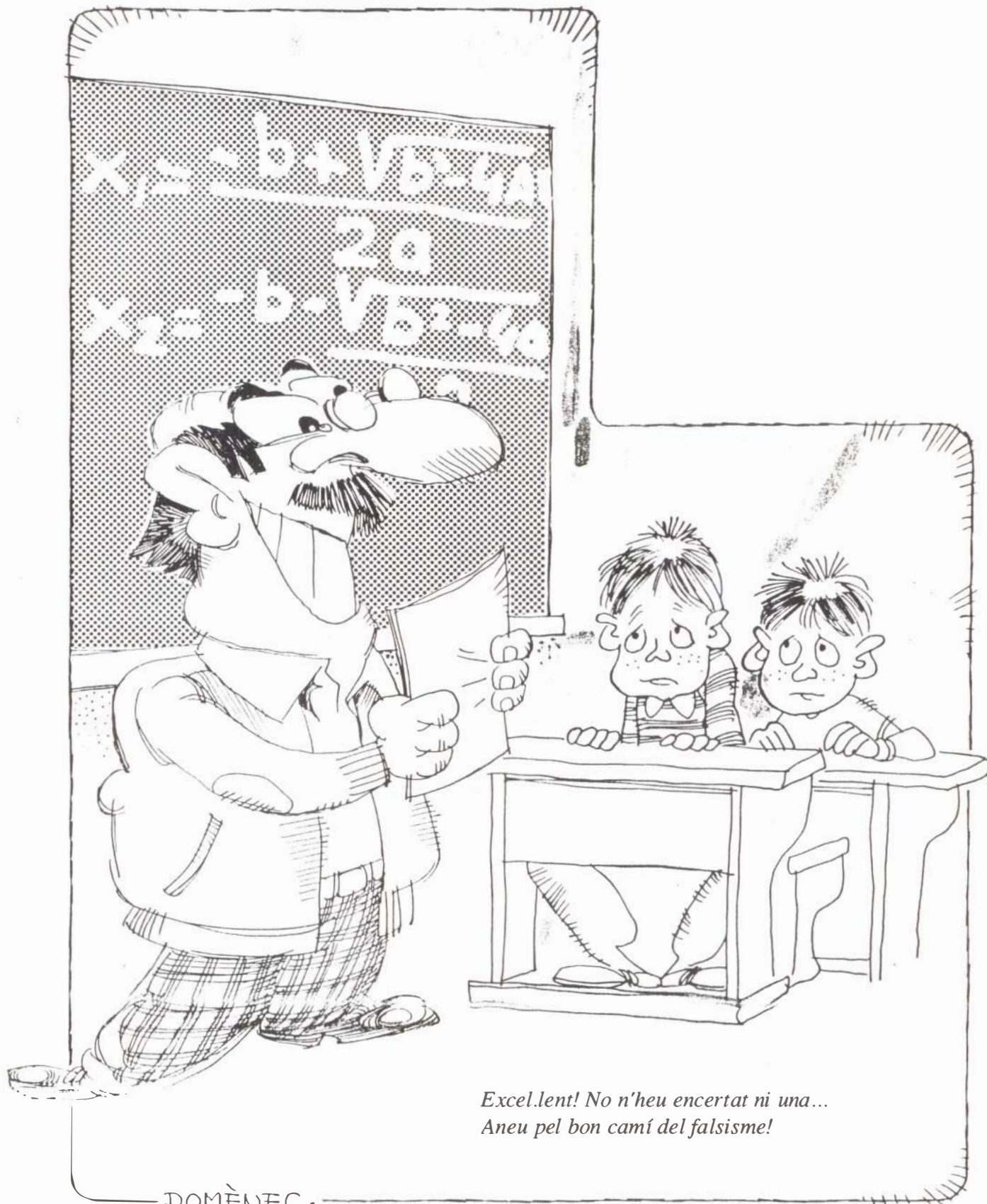
Popper s'ha entestat a jutjar Plató, especialment la idea de justícia del filòsof atenenc, a partir de les idees del nostre temps, cosa que justifica o admet inadvertidament quan diu "per justícia entenem una classe d'igualtat en el tractament dels individus". Les crítiques que Plató es permet contra la democràcia de l'Atenes del seu temps irriteren Popper que ha convertit la democràcia en una entitat extratemporal, en una...idea platònica!

El Premi Internacional de Catalunya posa fre a les possibles objeccions dels qui consideren que la justícia grega responia a una manera de concebre característica d'altre temps, dient que "de fet, l'ús grec de la paraula justícia era sorprenentment similar a l'ús nostre individualista i igualitari". Això se'ns apareix com una manera de prescindir de les diferències de temps, cultura i mentalitat, per exaltar unes concepcions polítiques determinades convertint Plató en una mena de estaquirot de fira que rebrà tots els trets que Popper li dirigirà amb un apassionament poc dissimulat. Aquest pensador se'ns presenta com a falsista en els enuncisats de caire científic, però quan es tracta de consideracions polítiques, no ho sembla pas tant.

SÒCRATES, PRECURSOR DEL RACIONALISME FALSISTA

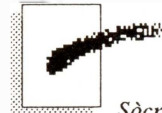
Popper ens dirà que el pas de la societat tancada a la societat oberta pot presentar-se com una de les revolucions més decisives de la humanitat: "Els grecs van començar aquesta formidable revolució que, segons sembla, encara es troba en els inicis." No solament es tracta d'una revolució social, sinó bàsicament d'una revolució mental.

La figura de Sòcrates s'apareix a Popper com a expressió d'una alta moral i d'una nova concepció de la realitat. No pot negar que aquell va criticar les institucions democràtiques i que en va ser la víctima; malgrat tot, un home que critica la democràcia i les institucions

*Excel·lent! No n'heu encertat ni una...
Aneu pel bon camí del falsisme!*

DOMÈNEC.

Sòcrates, en el moment de beure la cicuta, condemnat pels demòcrates atenencs. Popper considera que el gran pensador grec constitueix el model de pensament crític i d'una actitud plenament democràtica.

democràtiques no ha de ser-ne, necessàriament, un enemic: "La crítica de Sòcrates era de naturalesa democràtica; encara més, aquest tipus de crítica constitueix la vida mateixa de la democràcia." Popper veu en Sòcrates el paladí del racionalisme crític, de la noció igualitària de justícia i de la proclamació d'aquella moral que prefereix sofrir una injustícia que no pas cometre-la: "Ell va ser el protagonista major de la societat oberta i un amic permanent de la democràcia." Popper intenta explicar, com pot, el fet que els més destacats aristòcrates fossin deixebles i admiradors devots de Sòcrates. El lema socràtic "Coneix-te a tu mateix" -que es llegia en el temple d'Apol·lo a Delfos i que, per tant, sembla una invitació a la il·luminació de caràcter místic-, segons Popper, és destinat a recordar-nos la lliçó socràtica d'acceptar les nostres limitacions intel·lectuals. L'altre lema socràtic "Solament sé que no sé res", més que un recurs irònic, li semblà a Popper l'enunciat d'una posició falsista, perquè "Sòcrates ens va ensenyar a tenir fe en la raó humana, però, al mateix temps, a prevenir-nos del dog-

matisme; a mantenir-nos apartats de la misologia, la desconfiança en la teoria i en la raó, i de l'actitud màgica dels qui fan un ídol de la saviesa i sobretot, va ensenyar que l'esperit de la ciència és la crítica".

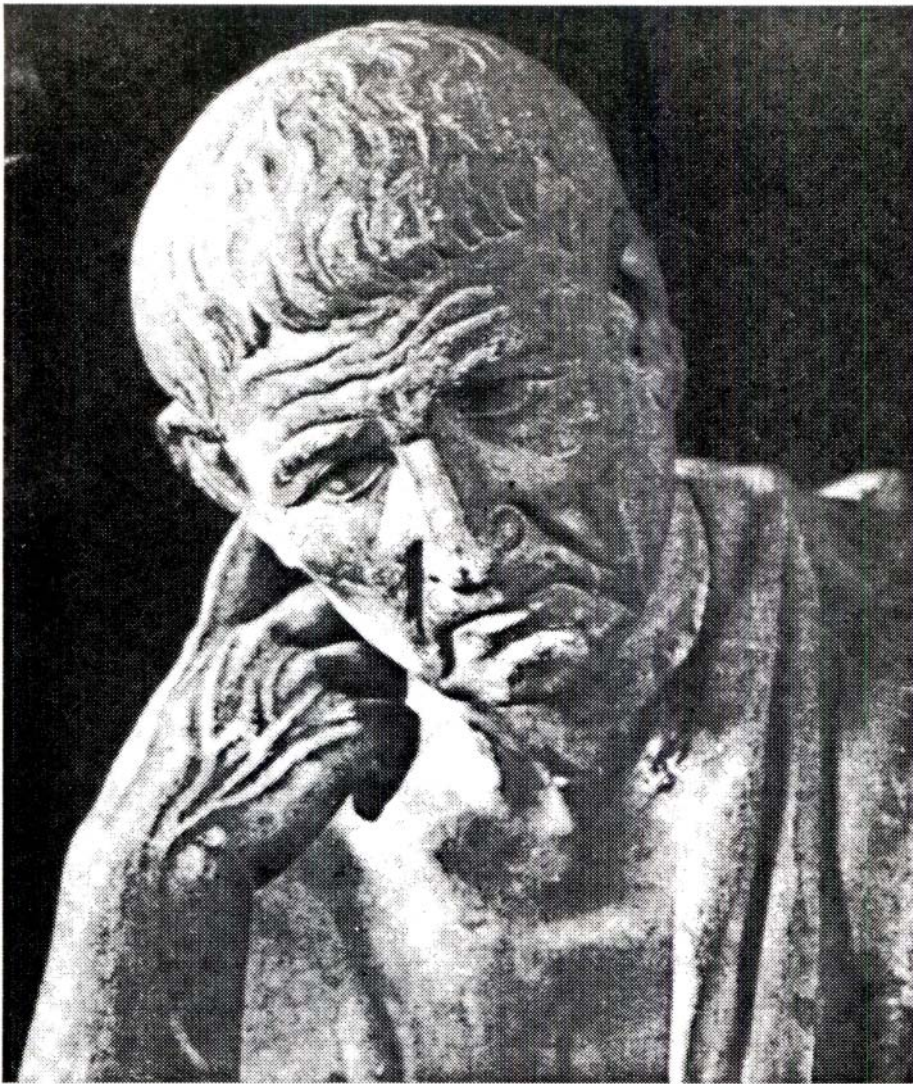
La imatge que Popper ens dóna de Sòcrates és tanmateix la que es troba en l'obra platònica. Malgrat tot, això no preocupa Popper gens ni mica. Si s'ha arribat a sostenir que Plató va idealitzar la figura de Sòcrates, també es podria afegir que Popper ha arribat a idealitzar una idealització.

Leon Robin ha indicat que Sòcrates es perfila com a "personatge de llegenda". Va ser, sens dubte, un subjecte impressionant; però els testimonis que ens en han arribat no concorden gaire. L'existència de diferents escoles socràtiques, sovint oposades entre si, delata l'ambivalència del llegat socràtic. L'esmentat Leon Robin destaca el difícil problema de crítica històrica que planteja la qüestió socràtica i que Popper passa per alt, tot i dedicar-li una nota. Coneix l'assumpte, però això no afecta la seva visió personal de les coses.

Xenofont ens presenta un Sòcrates

que es mou molt arran de terra, buscant els aspectes més utilitaris de les coses... Aristòfanes que va conèixer Sòcrates quan aquest era un home madur -a diferència de Plató que el va tractar poc abans que fos condemnat a mort- el retrata com un sofista ateu, que regentava una escola on els deixebles passaven gana i especulaven sobre assumptes ridículs. L'incendi de l'escola i la combustió del mestre i dels seus seguidors, tal i com apareix a *Els Nívols*, es presenta com un càstig just per les impietats de tots ells. Plató en *L'Apologia* fa retret a Aristòfanes de l'influx negatiu que l'obra d'aquest va exercir sobre els qui van judicar Sòcrates... Aristòxenes de Tarent ens ha deixat el testimoni d'un Sòcrates roí, violent, disbauxat, libidinós i, a més a més, bígam... És natural que molts d'aquests testimoniatges resultin poc fiables; així i tot, ofereixen punts de vista tan contraposats que desdibuixen el perfil unívoc del personatge.

En la "reconstrucció" de la imatge socràtica que Popper ens ofereix, no s'hi troba cap mena de crítica. S'hi accepta la figura d'un Sòcrates que Plató -pare de tots els totalitarismes- ens brinda com a model d'un esperit obert, democrata, encara que fos condemnat a mort pels demòcrates atenencs... A més a més, les paraules que fan de Sòcrates un model d'home democràtic, les ha trobat Popper en el diàleg *Crític* de Plató.

L'ESSENCIALISME D'ARISTÒTIL

Popper repeteix, com tants expositors han fet, que per Aristòtil la forma o idea platònica no existeix independentment dels objectes sensibles, com s'esdevé en Plató, sinó que es descobreix en l'interior de les coses com a forma, essència, substància o naturalesa. Quan fa referència a aquests aspectes, ens fa saber que els textos d'Aristòtil són "un garbuix enrevessat i pretencios". Sens dubte, aquest criteri ens fa palesa la mena de lectura que Popper ha dedicat als textos de l'Estagirita. Sembla que no aconsegueix distingir del tot entre l'aprehensió directa i evident dels primers principis del coneixement -que Aristòtil considera indispensables per evitar el *regressus ad infinitum* i, a més, com a sustentació lògica de tota mena de raonaments- de l'aprehensió de la

Aristòtil és, per a Popper, un representant de l'essencialisme que dona lloc a perniciosos utopies socials.

forma o essència que, segons els textos d'Aristòtil, s'aconsegueix amb l'abstracció gradual, que Popper entén com a intuïció. Això fa que no resulti gaire clar diferenciar quan ens parla de la intuïció dels primers principis de quan ens parla de l'abstracció de la naturalesa o essència a partir d'una representació sensible.

En conjunt, les crítiques que Popper desplega en relació amb la lògica d'Aristòtil constitueixen uns exemples clars de les dificultats que poden sorgir de l'anàlisi de certs textos, quan es llegeixen d'una determinada manera.

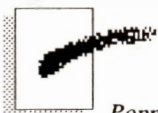
HEGEL, EL GRAN "PALLASSO" DEL TOTALITARISME

¿S'ha d'insistir en el fet que Popper no sent cap mena de simpatia per Hegel?... Primer de tot n'és un enemic. El Premi Internacional de Catalunya ens diu que la filosofia de Hegel, amb totes les pretensions especulatives que té, no és res més que una mena d'apologia política de Frederic Guillem III (1770-1840), el rei de Prússia, i que el mètode dialèctic de Hegel no passa de ser un recurs per defensar els interessos polítics del seu amo i senyor, i per si tot això no fos prou, declara que tot aquell embolic conceptual de la filosofia hegeliana no passa de ser una manifestació patogènica. Popper no es pot contenir. La seva devoció democràtico-liberal fa que més d'un cop perdi els estreps i es permeti de passar a l'insult: el pensament hegelian és un platonisme altisonant i històric; Hegel és un pallasso perillós, un xarlatà, amb uns pensaments que expressen la "més menyspreable perversió de la decència".

Quan Popper analitza la dialèctica de Hegel, hi veu un mitjà propagandista que li permet arribar, a partir de certes idees acceptades, a les contràries. Per exemple, per demostrar que la llibertat pot ser negada per la força de l'Estat. Compara Hegel amb *El Gran Dictador* de Chaplin quan dansa amb el globus desplegant "problemes inflats i ficticis". El fet que Hegel veiés la necessitat racional del que és real, segons ens subratlla Popper, li va permetre justificar la política prussiana. Assenyala un

i altre cop que les concepcions polítiques hegelianes deriven d'un servilisme interessat i calculador.

S'imposa reconèixer que el mateix Popper accepta que és incapaç de valorar positivament Hegel: "Molts amics m'han criticat per l'actitud que tinc envers Hegel i per la miopia a no saber-ne apreciar la grandesa. Per descomptat que tenen raó, atès que, efectivament, he estat incapaç de veure-la (i encara ho sóc)." No és lícit fer retret a Popper per la sistemàtica incapacitat que té d'apreciar alguns aspectes de la filosofia de l'idealisme alemany que ell anomena "filosofia oracular". Una cosa que, sens dubte, sí es podria lamentar és la inconveniència de recórrer a l'insult i a la valoració despectiva per analitzar el

Popper converteix Hegel en objectiu dels seus atacs i fins i tot dels seus insults, com a representant màxim d'una filosofia totalitària al servei de l'Estat prussià.

pensament de Hegel, cap de turc a qui van dirigits molts cops de bastó de la crítica popperiana.

LA CRÍTICA DE MARX

Segons Popper, el marxisme és la forma més pura, desenvolupada i perillosa de l'historicisme. De tota manera, el Premi Internacional de Catalunya reconeix que Marx va dur a terme la temptativa més honesta d'aplicar els mètodes racionals als problemes més urgents de la vida social... Ens diu que no es pot fer justícia a Marx sense conèixer-ne la sinceritat, l'amplitud de criteri, el sentit dels fets, la desconfiança davant dels jocs de paraules i, sobretot, davant de la verbositat moralitzadora. Tot això ens el presenta com un dels lluitadors més destacats contra les injustícies socials del seu temps que ha aconseguit una influència notable combatent la hipocresia i el fariseisme.

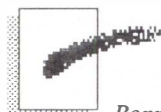
De tota manera, Marx és un fals profeta i el responsable de la més devastadora influència del mètode de pensament historicista en les files dels que volen oposar-se a la societat oberta. Tota la investigació històrica de Marx, ens diu Popper, queda supeditada a la seva consideració historicista. Aquesta dóna lloc a una predicció històrica que representa en l'àmbit de les ciències socials la funció que aconsegueixen les prediccions del món científic quan es coneixen determinades lleis que regeixen el curs dels fenòmens.

Popper assenyalava que Marx té tanta confiança en el desenvolupament de les lleis històriques que reserva un paper secundari i supeditat a l'acció pròpiament política. "Una acció semblant no faria altra cosa que abreujar el període de gestació d'aquesta societat millor i reduir els patiments que en comporta el part." Ens trobem aquí en el nus del problema, en el punt essencial de divergència entre la doctrina de l'historicisme i el mètode de l'enginyeria social.

La creença historicista en l'inevitable compliment d'unes lleis de transformació va impedir que Marx valorés degudament les possibilitats d'una acció encaminada a millorar gradualment, és a dir, no revolucionàriament, les condi-

cions socials. Per a Marx, l'acció dels homes té un paper subordinat i secundari pel que fa al mecanisme inevitable de la lluita de classes, el factor cabdal de configuració històrica. Les possibilitats d'una acció política orientada intencionalment queden netament supereditades a un mecanisme que adquireix, segons afirma Popper, un protagonisme excessiu en la filosofia de Marx. Afegeix que la visió que Marx té de l'Estat el redueix a l'escenari d'acció exclusiva de la classe dominant, cosa que sembla una simplificació excessiva. Caldria veure-hi possibilitats de correcció i regulació. D'aquesta manera es podria superar la violència com a condició in-

Popper fa crítica del marxisme, si bé es mostra respectuós amb la figura de Karl Marx.

excusable per aconseguir les transformacions socials.

Popper accepta de Marx la idea que una llibertat il·limitada és autodestructora i que per això ha de ser regulada per l'Estat. El Premi Internacional de Catalunya no es preocupa gaire per saber què és l'Estat -això ho deixa per

als essencialistes- ni per la justificació dels seus orígens -cosa que pot satisfer els historicistes-; ell prefereix apreciar-ne el camp de les funcions: Què cal esperar de l'Estat?... Quines en són les funcions específiques?... Bàsicament, les de protecció i de regulació. Per exemple, evitar els mals econòmics... "Caldrà que l'Estat vigili que ningú no es trobi obligat a fer un contracte desfavorable per por de passar fam o d'una ruïna econòmica." Per això cal abandonar el principi de no-intervenció, d'un sistema econòmic sense traves, i cal acceptar d'entrada "la intervenció reguladora de l'Estat en matèria d'economia".

En aquest sentit, el Premi Internacional de Catalunya sembla prou optimista. Negligeix la capacitat de configuració social de què disposen els poders econòmics establerts i s'expressa d'aquesta manera: "Quan puguem garantir, per mitjà de la llei, un nivell de vida digne per a aquells que estiguin disposats a treballar -i no hi ha cap raó perquè això no s'aconsegueixi-, llavors la protecció de la llibertat del ciutadà contra el temor i la intimidació econòmiques serà quasi perfecta. Des d'aquest punt de vista, el poder polític constitueix la clau de la protecció econòmica (...) No hem de permetre que el poder econòmic domini el polític, i si fos necessari caldrà combatre'l fins posar-lo sota el control del poder polític." Popper ens afirma que Marx no va arribar a percebre la funció que el poder estatal podia complir i havia de complir al servei de la llibertat i de la humanitat.

EL CONCEPTE DE NACIÓ

Popper veu en el concepte de nació una regressió cap a allò que ell anomena la societat tribal. "Fins i tot en el cas que tothom sabés què volen dir quan parlen de nacionalitat, no seria gens clar per què s'hauria d'acceptar la nacionalitat com a categoria política fonamental (...) Ningú no ha aconseguit explicar mai el que s'entén per nació, de tal manera que aquest concepte pogués constituir la base d'una política pràctica (...) Cap de les teories que sostenen que una nació es troba unida per un origen comú o una història comuna o un idioma comú és acceptable o aplicable a la

pràctica. El principi d'un Estat nacional no sols és inaplicable, sinó que no s'ha concebut mai amb claredat. És un mite, un somni irracional, romàntic i utòpic, un somni de naturalisme i col·lectivisme tribal." Aquestes són les paraules del Premi Internacional de Catalunya. Popper no ha considerat ni un sol moment la possibilitat de veure en la nació l'acte d'afirmació d'un grup humà, la voluntat d'un poble per mantenir i retransmetre uns valors específics en la manera d'entendre les coses, de sentir i d'actuar. Popper desconfia de la idea de nació i confia massa, sens dubte, en les funcions de l'Estat.

EL LIBERALISME RECTIFICADOR

El racionalisme crític de Popper guarda analogia amb el liberalisme que en l'àmbit polític ha de dur a terme funcions equiparables al falsisme en l'àmbit de la investigació científica. El liberalisme democràtic ha de superar els inconvenients i els mals perceptibles de manera immediata, més que no pas perseguir uns objectius massa generals i ambiciosos. El liberalisme crític vol rectificar els mals presents. S'ha de contribuir a millorar les situacions concretes, més que dedicar-se a l'elaborar plans ambiciosos i ben estructurats. "Convé treballar en el sentit d'eliminar els mals concrets i no perdre's en l'intent d'aconseguir un bé abstracte. No cal buscar la instauració de la benaurança per mitjans polítics, sinó al contrari, tractar d'eliminar els mals concrets i reals" (*Conjectures i refutacions*).

En aquest sentit, la democràcia és el sistema menys dolent perquè permet introduir modificacions en el cos polític sense recórrer a la força. "El dret del poble de judicar i d'expulsar del poder els governants és l'únic mitjà conegut per mirar de protegir-nos de la utilització incorrecta del poder polític; la seva essència consisteix en el control dels governants per part dels governats. Atès que el poder polític pot controlar el poder econòmic, la democràcia política apareix com l'únic mitjà possible per posar el poder econòmic en mans dels

governats" (*La societat oberta...*). ¿Popper aplica el falsisme quan estableix aquestes proposicions?

VALORACIONS CRÍTIQUES

Podem descobrir en el conjunt de l'obra popperiana alguns aspectes que considerem especialment significatius:

1. L'escassa atenció que es presta al pes específic del patrimoni ja adquirit en el procés de recerca científica. En algun lloc Popper afirma que Einstein invalida Newton. Potser seria més exacte indicar que la relativitat einsteniana obre nous horitzons a les concepcions newtonianes. La capacitat d'obertura no sempre ha d'excloure. Popper enfoca el seu "reflector" cap a les àrees de renovació per mitjà del falsisme, deixant a l'ombra les consecucions prèvies. De fet, hem de tenir en compte que fins i tot en un fenomen tan fonamental com és la percepció d'un nou objecte, hi intervé una síntesi d'experiències prèvies. Si Popper fos més fidel al seu criteri d'una epistemologia d'inspiració biològica, hauria de reconèixer el pes dels factors establerts i relativament constants que constitueixen l'ordit de tota evolució.

2. Popper es malfia del psicologisme, i potser per això dedica una escassa atenció als aspectes força determinants de les reaccions psicològiques... especialment en les seves pròpies actituds. La recerca de Popper té un caràcter marcadament emocional, tant en l'afirmació dels punts de vista propis com en la negació dels criteris oposats al seu. Aquesta condició fa que Popper no pari esment a les objeccions, dificultats o crítiques. Hi passa de llarg. Per exemple en el cas de l'anomenat "problema socràtic", Popper hi fa una al·lusió; no es pot pas dir que n'hagi prescindit, però tant se val, va a la seva i arriba allà on ell vol, peti qui peti. Les crítiques dels qui li assenyalaven que una llei científica era alguna cosa més que una simple hipòtesi o conjectura no el van afectar ni gens ni mica. Ha continuat amb els seus propis punts de vista sense contrastar-los, com quan ens diu que s'ha de fer per garantir l'objectivitat de

les proposicions. El fet que Popper hagi valorat l'objectivitat com a concurrència de criteris -en un pla tèdic, s'entén- fa que no repari gaire en l'objectivitat entesa com a actitud que supera l'entreboliment emocional, defecte aquest que constitueix un greu obstacle perquè l'observador pugi analitzar degudament els fenòmens que estudia.

3. Popper recalca, amb energia, les limitacions del coneixement científic i la necessitat de contrastar i revisar els enunciats que s'han formulat. Aquesta és la gran aportació que fa, i s'ha de destacar la insistència amb què ha defensat aquest punt de vista en les seves obres.

Potser avui dia aquests llibres, gairebé formats a base d'articles prèviament publicats en revistes, resultin una mica antiquats. Les traduccions recents, sempre meritòries, més que novetats són noves publicacions d'articles... que "fan història". Una cosa que no es pot negar és el paper notable que Popper ha aconseguit a la vegada en l'àmbit de la filosofia de la ciència i en el camp de les devocions polítiques. ■

Joan Garcia Font

és Llicenciat en Filosofia i autor d'obres d'epistemologia i història de la ciència

BIBLIOGRAFIA

Obres i articles dedicats a K.R. Popper
Ackermann, R.J.: *The Philosophy of Karl Popper*. University of Massachusetts Press, 1976.

Baudin, J.: *Karl Popper*. Presses Universitaires de France, Paris, 1989.

Bernard-Bouchet, M.H.: *Le libéralisme scientifique de Karl Popper*. Annales de la Faculté de Droit de Toulouse, 1983.

Bouveresse, R.: *Karl Popper*. Vrin, 1981.

Obres de K.R. Popper

La lògica de la investigació científica. Laia, Barcelona, 1985.

Coneixement Objectiu. Un enfocament evolucionista. Edicions 62, Barcelona, 1985.

El universo abierto. Tecnos, Madrid, 1984.